

Amir Temur ha'm «Temur tu'zikleri»

2 A Texnologiya

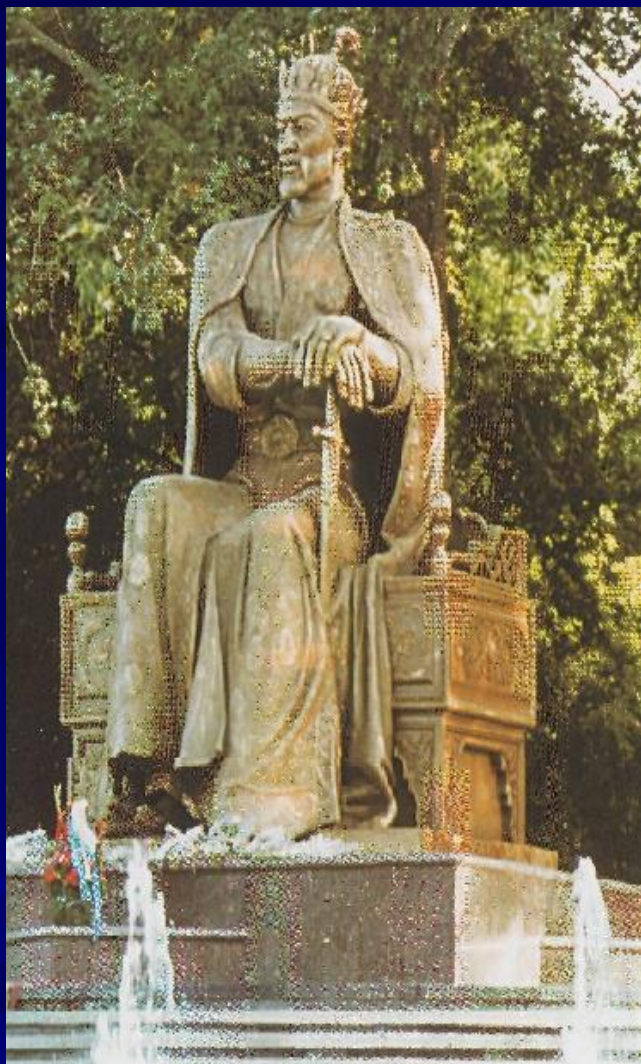
Orinlag'an: Atajanova B

Qabillag'an: Bekimbetov Q

Joba:

- 1. Temuriyler da'wirindegi ilimnin' rawajlanıwı.
- 2. Temur h'a'm temuriyler da'wirindegi arxitekturalıq qurılıslar.
- 3 .«Temur tu'zikleri»
- 4. A'mir Temur - Ullı ma'mleketlik isker

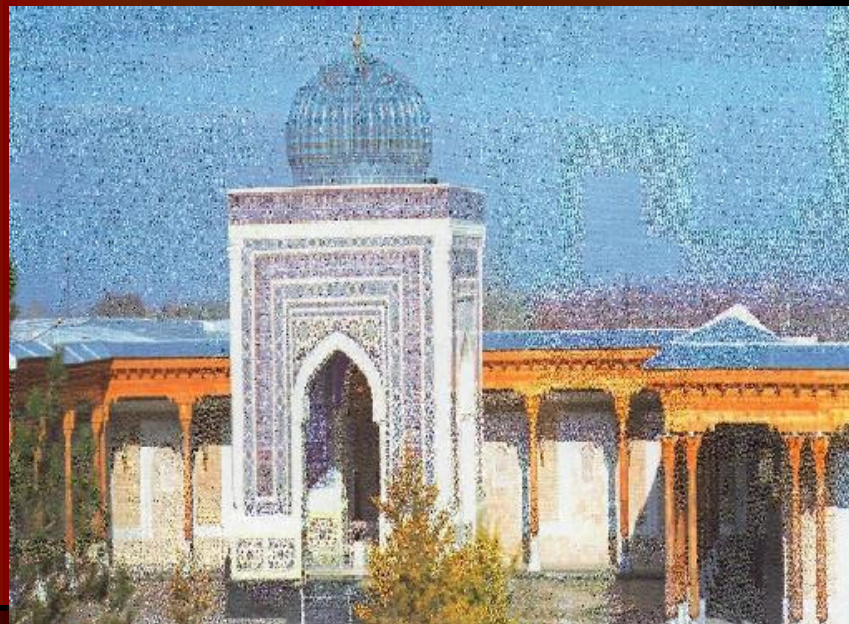

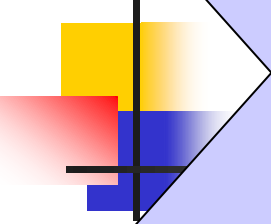
A'mir Temur (1336-1405-jil).

Ol kehs qalasinn' janinda Xojailg'or awilinda du'nyag'a kelgen onin' toliq ati A'mir Temur Kuraganiy ibn A'mir Tarag'ay ibn A'mir Burkul.

Ol ma'mlekette u'lken ma'deniy siyasiy islerdi alip bardi. A'sirese Kesh ha'm Samarqandta abadanlastirdi.

Hindistannan alip kelingen ju'zge jaqin gerbish o'riwshi sheber ustalar, Sheroz, Isfoxona ha'm Damashqtin' ataqli o'nerli ustalari ma'mlekette go'zzal imaratlardi qurip pitkerdi. Temur Tabrizde meshit, Sherozda saray, Bag'datta medrese, Turkistanda belgili danishpan Axmad Yassawiydin' qabirinin' u'stine Mavzoley saldirsa da biraq o'zinin' saqiylig'in ha'm ken' peyilligin Kesh ha'm Samarqandta zor imaratlar qurdiriw isinde ko'rsetti. O'zinin' tuwlg'an watan Keshte a'kesinin'qa'birinin' u'stine mavzoley, uli Jaxangirge mavxoley menen birge meshitqurdirdi.

Arab-parsı jazba esteliklerinin' mag'limatında Xorezmnin' paytaxtı Temur jawlap alg'annan keyin az da bolsa qayta tiklengenligin ushıratamız. Atap aytqanda Hijriydın' 793-jılı Sultan Saxıpqıran o'z a'mirlerinin' biri Musakag'a Urgenchtin' Kaan dep atalg'an bir kvartalın tiklewdi buyırdı.

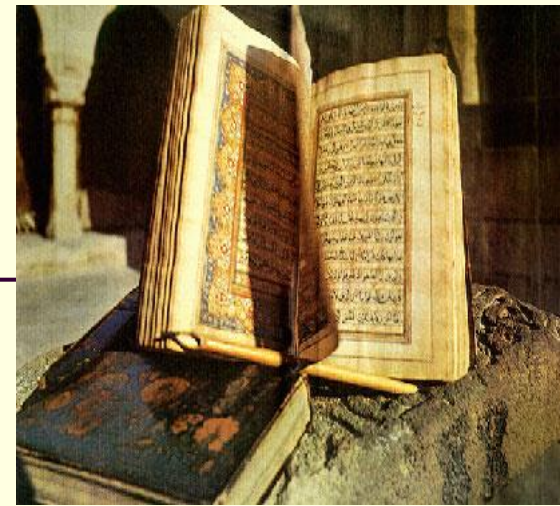
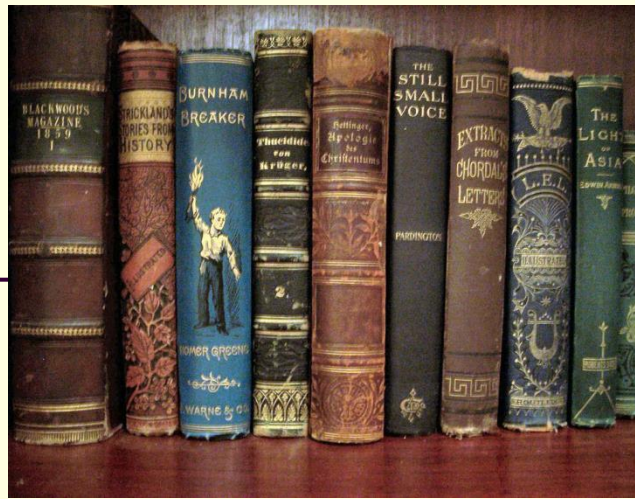
Saxıpqıran Keshke ayırıqsha itibar berip, onı Orta Aziyanın' ruwxıy orayına aylandıırıwg'a ha'reket etti. Sonın' ushın bul sha'ha'r «Qubbatul ilim val adab» atag'ına iye boldı. Biraq Zaxriddin Babur ta'riplegendey, «Temurbektin' niyeti Keshti paytaxt sha'ha'r etiwge qaratılıp ko'p ha'reketler isledi imaratlar Keshte qurdı».....

1403-1404 jillar da Samarqandta
bolg'an İspaniya
elshisi Don Ryui Gonzales de Klavixo
Temurdin' qurilis islerine tan' qalg'an
edi. Tap sol da'wirde Shoxizinda,
arxitekturaliq estelikleri toparinin'
Shadimu'lk ag'a Amir Xuseyn,
İshirinbiyke ag'a usag'an bir qatar
a'jayip mavzoleyler, ha'zirgi waqitta
Biybixanim ismi menen belgili bolg'an
Jome meshiti, Goramir mavzoleyi
ha'm basqalar quriladi.

İspan elshisi
Klavixonin' jaziwina qarag'anda
ol o'neri bar bir kisini de
Mawaraunnaxirdi
taslap ketiwine jol qoymag'an
kerisinshe Temurdin' pa'rmani
menen Dashtin' en'
sheber toqiwshilari, Xalaptin'
belgili paxta iyiriwshi
karxanalari, Ankaranın'
mawiti toqiytug'in karxanalari,
Trukiyanin' ha'm Gruzianin'
zerggerleri qullasi
o'ner-ka'sip tarawinda qaysi
sha'ha'rde qansha
o'nermentler bar bolsa,
ha'mmesi Samarqandqa
ko'shirip a'kelgen edi.

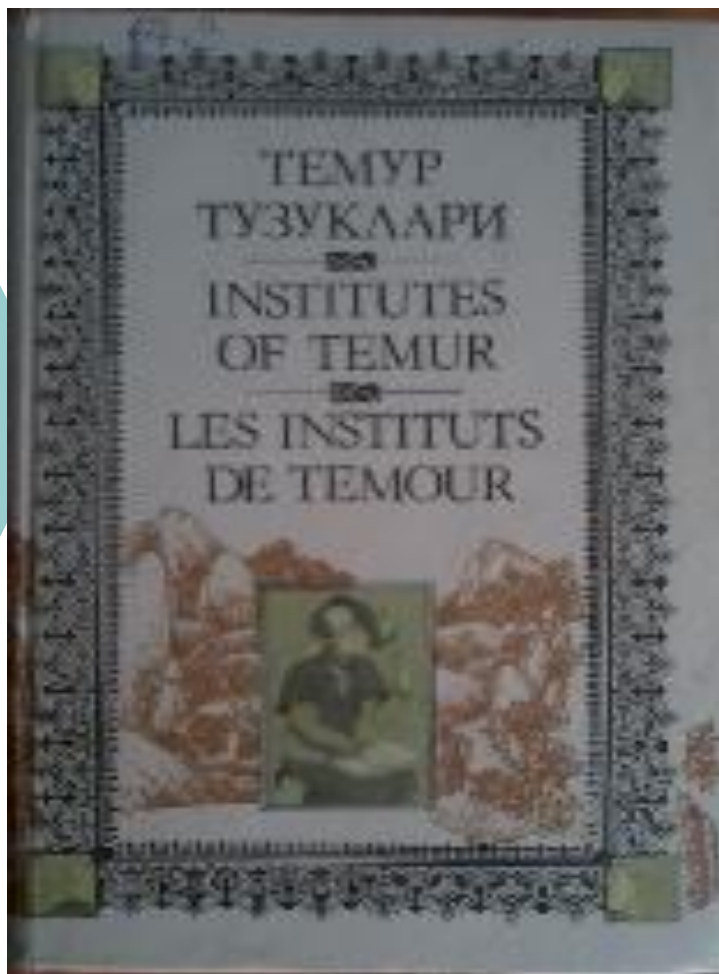

Samarqand sha'ha'ri Temur u'stemlik su'rgen da'wirde o'zining a'yyemgi ornidan qublaragta bastan-ayaq tazadan qurilip boy tikledi. Sha'ha'rdin' qir a'tirapi Oxanin Shaixzada, Chorsuw, Qozizgax, Suwzangaron ha'm Feruza usag'an at penen atalg'an tali darwazali bekkem jan'a qorg'an diywal menen qorshap shig'arildi.

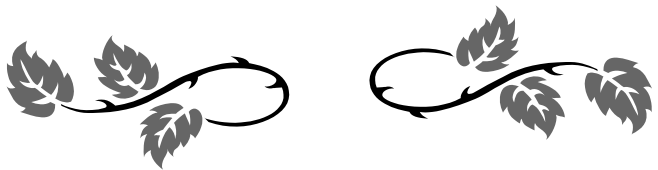

Muiniddin Natanzi bilay dep jazadı: «Faxirlar ha'm ilim taliplari napaqalari waqim mu'lkleri ha'm medreselerge, ha'r birinin' o'z ahwalina qarata ha'm waqim sha'rtine muwapiq belgilengen. Waqim jerlerge hesh qanday saliq salinbag'an. A'mir Temur ilim, danishpan kisiler menen tezde til tawisip ketetug'in bolg'an».

Akademik İ.Muminovtin' jazg'anınday:«Temur ilim pa'nnin': matematika,astonomiya, geometriya, arxetiktura, julduzshunos, a'debiyat, tariyx, muzika siyaqli tarawlardi rawajlandiriwg'a ayriqsha itibar bergen».

A'mir Temur jaratqan «Tuzuxi Temuriy» («Temur tu'zikleri») «Malfuzotiy Temuriy» («Temurdin' aytqanlari») ja'ne «Voqeotiy Temuriy» («Temurdin' basinan keshirhgenleri») degen atlar menen ma'lim bolip taralg'an. Onin' «tu'ziklerin» degi bay ma'mleketlik teoriyalardi, ta'jiriybelerdi a'dalatli ja'miyet du'ziw pikirlerin, ma'mlekettegi ta'lim-ta'rbiya boyinsha alip barg'an siyasatın o'z da'wirindegi ha'm son'g'i waqitlardag'i du'nya ju'zi patshalari o'rnek, u'lgi alıw ushin nusqalar ko'shirtip alıp paydalanıp otırg'an.

Shig'arma du'nya tillerinin' bir neshewine:
frantsuz (1887), anglichan (1830), urdu
(1845), rus (1894-1934) ha'm eski o'zbek
(1835-1857, biraq toliq emes) tillerine
awdarilip, baspadan shiqti.

«Temur tu'zikleri»nin' bu'ginge deyin jetip kelgen
qol jazba ha'm taspasma
ko'shirmeleri Mir Abu Tolip al-Xusayniy at-
Turbatiy awdarmasi tiykarında jaratilg'an.
Shig'armanin' tekstin', izertlewler ha'm kerekli
ilimiy
tu'sindirmeler menen 1783 jilda Angliyada, 1785-
ha'm 1891 jilda Hindistanda, 1868 jili İranda basilip
shiqti.

«Temur tu'zikleri» eki bo'limnen ibarat:

Birinshi bo'liminde
A'mir Temurdin' jeti jasnan
(1342) o'limine shekemgi o'miri
ha'm sotsiatsiyasiy iskerligi
a'skeriy atlanislari haqqinda
qisqa tu'rde mag'lumat beredi.

Ekinshi bo'liminde Saqipqirannin'
atinan aytilg'an ha'mde ta'j-taxt
miyrasxorlarina atalg'an pa'nd
nasixatlardan ibarat.

O'zbekistan Respublikasi Prezidenti I.Karimovtin' pa'rmani menen 1996-jil A'mir Temur jili dep dag'azalandi. Ulli babamizdin' 660 jilliq merakesin tek ma'mleketimizde g'ana emes, al YuNESKO nin' qarari menen Saqipqiran yubeleyi jer ju'zi ko'leminde nishanlandi. A'mir Temur tuwlg'an ku'ninin' 660 jillig'ina bag'ishlang'an ilajlar du'nyanin' 50 den artiq elinde o'tkerildi. Trukiya, Iran, Qirg'izistanda Konrad Adenauer ha'm xalq aralig' A'mir Temur qorinin' birge islesiwinde ilimiy a'njumanlar balip o'tti.

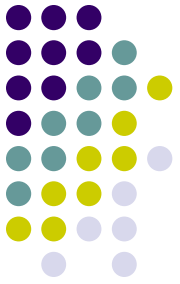

Prezidentimiz
İ.A.Karimov «Bizler
A'mir Temur zamanın
jan'adan
u'yreniwimiz lazim.
O'ytkeni A'mir Temur
Tu'ziklerin oqisam,
da'l ha'zirgi
u'lken-u'lken
mashqalalarima jol
tapqanday bolaman»-
dep jazg'an edi.

YuNESKO nin' baslamasi
ha'm basshilig'inda 1996-jil
aprel ayinda Parijde
A'mir Temur tuwlg'aninin'
660 jillig'ina bag'ishlang'an
ma'deniyat ha'pteligi
bolip o'tti.
YuNESKO nin' ma'ka'n jayinda
«Temuriyler da'wirinde ilim,
ma'deniyat ha'm
bilimlendiriwidin' gu'llep jasnawı»
xaliq-araliq konferentsiya ha'm
ko'rgizbe sho'lkemlestirildi.

Jak Pradonnin' "A'mir Temur yaki Bayazidtin' o'limi" miyneti tiykarında belgili kompozitorlar Jarj Fredrik Xandı (1685-1759) Nikola Portora (1686-1762), Antoniya Biralidi (1676-1741) ha'm Anton Mariya Salchini (1734-1786) operalar jazdı.

Babamız A'mir Temurg'a bag'ishlang'an operalar ishinde J.F.Xandlidin' «A'mir Temur» shig'armasi u'sh ha'ptede jaratilg'anlig'i ha'm o'lmes miyras bolip qalg'anlig'i ha'mmesinende tan'landiradi.

Gete o'zinin' «Faus»in Xristofor Morlonin' «Ulli Temur» shig'armasidan ta'sirlenip jazg'anlig'ida ulli babamizdin' o'lmes dan'qina derek beredi.